

ELS ACORDS DE BARCELONA DE 1354

per Eduard Feliu

INTRODUCCIÓ

El text original hebreu d'aquest important document històric del judaisme català, la traducció íntegra del qual presentem més avall, fou publicat per primera vegada per Y.H. Schorr a la revista *He-Haluts* (L'vov [Lemberg] 1852), I, 20ss, segons un manuscrit únic que es troba a la Bodleian Library (Ms. Neubauer 2237, fol. 271). Després, Louis Finkelstein el reproduí a *Jewish Self-Government in the Middle Ages* (Nova York 1924; reeditat en facsimil el 1972 per Greenwood Press, Westport), pàg. 328-347, tot afegint-hi un resum del contingut de cada capítol i traduint-ne alguns; tant en l'un cas com en l'altre, les inexactituds i fins i tot els errors hi abunden. F. Baer tornà a publicar el text hebreu d'aquest document (amb un curtíssim resum en alemany per a cada capítol) a *Die Juden im christlichen Spanien*, Teil I (Berlín 1929), pàg. 348-358; aquest autor ja havia estudiat els acords de 1354 en una obra anterior: *Studien zur Geschichte der Juden im Königreich Aragonien während des 13. und 14. Jahrhunderts* (Berlín 1913. Trad. castellana: *Historia de los judíos en la Corona de Aragón (s. XIII y XIV)*, Diputación General de Aragón, 1985, pàg. 135-137 i *passim*). El text que hem traduït és el que publicà F. Baer. Jaume Riera i Sans tingué avinentesa d'acabar-lo amb fotografies del manuscrit original; les petites diferències que aparegueren en aquesta comparació no afecten, tanmateix, en cap cas, el sentit del text traduït.

Fem remarcar que les resolucions que el document reflecteix han estat anomenades sovint *taqanot*, "ordinacions" o "estatuts", pels autors

que s'hi han referit. El lector s'adonarà de seguida que no es tracta pas d'ordinacions, en el sentit corrent del mot si més no, sinó de l'acta d'uns acords presos amb vista a una acció concreta: la constitució d'una associació o coalició de les aljames de la Corona d'Aragó per obtenir butlles i privilegis que milloressin la situació en què es trobaven. D'altra banda, el document no diu enlloc que la reunió fos a Barcelona, bé que això es pot suposar fàcilment; però els erudits damunt esmentats així ho han dit, amb alguna reserva, i nosaltres ho repetim confiats en llur coneixement del tema, i mentre no aparegui cap document que demostrï que la reunió se celebrà en algun altre lloc de les nostres terres.

Els acords van precedits d'un reguitzell de més de cent trenta versets o frases bíblics, amb què el redactor confegeix, en l'estil de prosa rimada, un inacabable plany d'exili del poble d'Israel a tall de pròleg dels capítols i les avinences exposats en el document. Ens permetem d'assenyalar que la traducció d'aquesta primera part (de ben poc valor històric, cal dir-ho tot) comporta dificultats especials, car no es tracta de citacions bíbliques que calgui prendre en el sentit exacte que tenen en el text de l'Escltura, sinó que la majoria de les vegades les frases són modificades, ara escurçant-ne algun mot adés afegint-l'hi, segons les necessitats del nou context en què estan inserides. Cal considerar, doncs, els versets bíblics indicats al marge només com a font de subministrament de la frase utilitzada en el document (per més que el ressò del context bíblic a vegades sigui també significatiu). Les frases o els mots que en aquesta primera part del document comencen una línia sense indicació de verset no semblen haver estat suggerits per cap lloc bíblic; en un cas són talmúdics. No cal dir que la traducció d'aquest enfilall de mots bíblics és feta d'acord amb la interpretació jueva tradicional (sempre literalíssima) de la Bíblia, tota semblança amb la cristiana essent sovint pura casualitat. La rima de la traducció donarà al lector només una pàl·lida imatge del que és la rima original: extremament monòtona i reiterativa, tant per causa de la mateixa estructura de la llengua hebrea com, una mica també, per la poca traça del redactor. Tanmateix, només hem fet rimar les frases que bonament hem pogut o allà on les rimes se'ns han acudit amb una certa naturalitat, sense allunyar-nos gens del sentit literal dels mots hebreus; si no era així, ho hem deixat córrer. Amb tot, hem procurat sempre mantenir un ritme que alleugerís la lectura i hem posat subtítols que fessin més entenedor el sentit —en alguns casos quasi enigmàtic— d'aquesta subtil introducció als acords.

A continuació del document traduït, el lector trobarà una útil guia de lectura redactada per Jaume Riera i Sans. Hi posa els punts sobre algunes is, per dir-ho així, tot aportant-hi diversos documents inèdits que esbrinen el resultat, bona part infructuós, dels esforços que els signants

dels acords havien determinat de fer. Són d'ell també les notes 10, 15 i 18 de la traducció. Més personalment, el traductor li agraeix les nombroses indicacions que li ha fet respecte a la terminologia jurídica i diplomàtica medieval, que li han permès de filar més prim que no hauria sabut fer ell tot sol a l'hora de donar nom català a un bon nombre de coses.

TEXT DELS ACORDS

[a] [*Les comunitats jueves són perseguides i espoliades*]

- (Jr 50,17) Israel és una ovella esgarriada, que uns lleons han perseguit;
 (Jr 50,26) una garbera trepitjada,
 (Ps 80,13) que, espigolada i pellucada, els vianants han consumit.
 (Ps 27,12) Falsos testimonis s'han aixecat respirant maldat,
 (Is 10,6) i l'han deixat com el fang dels carrers,
 (Pr 25,26) com una font enterbolida després d'haver-hi patollat.
 (Is 53,9) Sense haver fet cap tort,
 (Ct 5,7) l'han copejat i ferit fins a la mort;
 (Os 12,1) l'han envoltat de mentida totes les nacions
 (Os 9,7) amb odi i arteria pregons.
 (Is 9,11) Per devorar-lo a boca plena,
 (Is 7,20) amb navalla aliena li han afaitat el cap i el pèl, li han tallat la
     barba d'arrel
 (Ps 22,19) i es fan a la sort el seu vestit.
 (Is 9,2) Al lloc on té el jaç s'alegren i exulten partint-se el percaç.
 (Os 9,10) L'han trobat com qui troba raïm al desert,
 (Is 28,4) com una figa-flor quan l'estiu ja és cert, que el qui la veu,
     l'arrabassa; i encara no la té a la mà, que ja se l'empassa.

[b] [*Constrets per les circumstàncies i la tortura, hi ha jueus que s'han convertit al cristianisme*]

- (Jr 23,32) Amb mentides i eixebrament,
 (Dt 22,14) l'acusen falsament
 (Jr 2,13) per fer-li abandonar la font d'aigua viva i acceptar cisternes
     esquerdades.
 Homes flacs per natura i febles de voluntat,
 (2S 3,34) amb els peus encadenats,

- (Is 28,27) en veure la roda del carro que gira
 (Is 10,33) i la brancada que es tragira,
 (Dn 1,4) manquen de força per sostenir la prova i tenir-se drets al palau,
 (Is 10,29) i en el destret han fet el pas de l'afrau.

[c] [*Alguns conversos es giren contra els seus antics correligionaris. Dissorts que Israel endura*]

- (Ps 11,6) Foc i sofre, i vent abrusador, serà la part que els escaurà;
 (Ps 11,2) tiben l'arc per tirar contra el just i troben gust a preparar les fletxes.
 (Dt 32,7) Recordeu els temps antics, repasseu els anys i trobareu que els perills i els afanys han crescut tant, que no es poden comptar.
 Algunes nobles comunitats que vivien en seguretat
 (Ps 73,19) s'han tornat, en un moment, una desferra;
 (Ps 83,11) han estat exterminades a En-Dor i han esdevingut, sense cap culpa, fems per a la terra.
 (Gn 42,29) Hem vist amb els nostres propis ulls totes les dissorts que ens han passat
 (2R 7,9) i hem callat, reflexionat i esperat.
 (Jr 5,27) Però els renegats s'han fet grans i rics
 (Is 46,3) i arrosseguen des de petits
 (Os 4,7) llur glòria en el deshonor,
 car s'han desdit d'allò que havien adit.

[d] [*Davant la situació, les comunitats han de reaccionar com un sol home. Convocatòria*]

- (Is 59,17) Què cal fer? Posar-nos la roba de la venjança i el vestit dels supervivents.
 (1R 5,30) I que els qui condueixen la tasca del poble fidel
 (1S 20,38) vinguin de pressa, cuita-corrents
 (Nm 16,3) —tota la comunitat i tots els membres són sants—
 (Is 9,6) per afermar i estintolar Israel.
 (Is 26,17) Si es cargola i crida de dolor
 (Dt 22,27) i no hi ha ningú per alliberar-lo
 ni baixa a salvar-lo el qui en sent la gemegor,
 (Lv 13,22) la nafra s'estendrà

- (Ex 21,22) i el perjudici s'acrexerà;
 (Gn 33,13) només que l'acuitin un dia més, tot el ramat, àdhuc els forts, morirà.
 (Os 7,13) Si diuen mentides contra ell, tot Israel ha de ser fiador l'un de l'altre.
 (Gn 34,25) Si sostenen patiments,
 (Is 41,21) tota la comunitat, com un sol home, ha d'al·legar els seus arguments
 (Jr 13,16) — abans que els peus no topin —
 (Ez 14,16) per salvar-se ells, els fills i els béns.
 Si no ho fan així,
 (Is 24,5) transgrediran la llei i violaran el manament;
 si resten lluny, faran de la sang d'Israel escarniment.

[e] [*Ha mancat la unió quan més calia*]

- (Lm 5,17) Sofreix el nostre cor, i tenim els ulls enllorats,
 i s'ha esmortit el nostre goig més viu, car n'han matat, ça i lla, sense motiu,
 (Jr 3,14) un d'una ciutat i dos d'una família,
 (Is 35,10) amb sofrenes i gemecs,
 (Is 10,14) i no hi ha hagut ningú que batés les ales, que obrís el bec i piulés;
 (Jt 17,6) tothom ha fet a sa voluntat el que li ha semblat.

[f] [*La unió i la confiança en Déu faran la força de les comunitats*]

- Tanmateix, si totes les aljames formaven un sol grup i tenien una sola bossa,
 (Is 49,24) li seria pres el botí al guerrer:
 si fos de pedra, a causa de la força es desfaria¹
 (Ex 13,18) — si plegats acorren ben equipats,
 (Is 10,18) malgrat l'estat de llangor en què estan enfonsats —
 si fos de ferro, s'esbotzaria
 (Jr 23,29) com la roca que el martell esmicola.
 Amb gran afany i neguit,
 (Ps 91,1) passant la nit a l'ombra del Totpoderós
 (Ps 91,4) i estant a redós de les seves ales,
 (Gn 11,6) tot el que emprenguin els reeixirà,
 si ho volen assajar.

[g] [*La situació obliga a prendre un determini de seguida*]

- (2R 3,19) Veiem que han malmès els camps fèrtils, han reduït a no res
els arbres fruiters,
i ens han arraulit a la pols,
(Ps 83,4) tot tramant complots
nit i dia per exposar la nuesa de la filla desfavorida,
(Is 5,25) i tenen encara la mà estesa
(Jr 50,17) damunt l'ovella perseguida.
Què podem esperar dels nostres béns? Per què els hem de
plànyer
(Gn 47,19) i esdevenir esclaus, amb les nostres terres, de la nostra
fortuna?
No és prou bo de salvar amb ells la vida, mentre ens en
quedi una engruna? Hem vist que quan no hi ha ningú
que vulgui dur el regiment d'aquests afers, el ramat
del Senyor és com bestiar sense pastor; i el poble,
(Ha 1,14) com rèptils que no tenen amo,
(Ecle 9,12) com peixos que agafats a la xarxa
cuegen,
(Is 29,10) car els seus caps, els vidents,
somiengen.

[h] [*Ja hi ha hagut una reunió per tractar d'aquest afer*]

- En vista d'això, s'han desvetllat
(Ex 24,11) els notables d'entre els israelites,
(Za 4,7) i a la pedra fonamental,
(Ez 26,17) a la ciutat il·lustre,
(Ps 33,1) a qui escau lloança i honor,
s'han reunit [els representants de] les comunitats,
(Is 10,14) arplegats com ous abandonats;
(Is 58,12) i els reparadors de bretxes, els restauradors de places,
carrers i camins,
(Jl 3,5) els supervivents que el Senyor ha volgut convocar,
han escoltat les crides
(Est 8,11) i s'hi han aplegat per defensar llurs vides,
(Mi 2,13) el rei primer, i el Senyor de tots, al capdavant,
fent-los temibles i sants.²
Han tret coratge de la flaquadat,
(Is 40,29) ha retrobat la força el fatigat, i la vigoria el qui ja defallia;

- (Jr 31,21) han dreçat fites
 (Pr 22,5) per fer allunyar dels camins torts, dels llaços i els paranyes,
 (Is 40,4) per fer plana la garrotxa
 (Is 45,2) i llisos els aspres viaranyes;
 (Jr 31,21) han posat senyals anunciadors
 (Is 57,14) per fer ben albiradors al poble els obstacles del camí
 (IP 4,22) —en temps antics ja fou així—
 (Is 57,15) per revifar el cor dels abatuts
 (Dt 4,8) han fet prescripcions i decrets justs,
 (Pr 4,22) que són vida per als qui els troben.
 (Dt 3,20) Que el Senyor tranquil·litzi llurs germans com ho ha fet
 amb ells!

[i] [*Mèrit dels qui seguiran aquests decrets*]

- (Ne 10,29) El qui se'n separi
 (Js 1,18) i els planti cara
 (Esd 10,8) serà exclòs de la comunitat d'Israel
 (Dt 21,18) i declarat insubordinat i rebel;
 (Ps 41,3) el qui els guardi, el Senyor el guardarà a ell i el farà viure
 feliç a la terra,
 (Ps 18,21) i segons el seu mèrit, el premiarà;
 (Ps 147,2) el Reconstructor de Jerusalem
 reconstruirà el seu santuari
 (2P 6,10) i la seva promesa complirà;
 (Jr 31,10) qui dispersà Israel, l'aplegarà, i el guardarà com un pastor
 la seva ramada,
 (Dt 32,43) i farà justícia de la sang dels seus servents vessada;
 (Dt 32,42) amb la sang dels seus contraris amaranà les sagetes,
 però farà entrar el seu ramat a les pletes,
 (Is 56,8) els aplegarà dels extrems de la terra amb aquells que ja són
 a dins.
 (Jr 4,14) Quan ens haurà recollit, ens purificarà i netejarà el cor
 (Na 2,11) que el dolor ha ennegrit;
 (Is 33,20) i en un estatge tranquil, en una tenda que ningú no
 desmuntarà,
 recollirà a la pleta els expulsats d'Israel i els dispersos
 de Judà, com és escrit: *Alçarà bandera per a les nacions,
 i reunirà els expulsats d'Israel i recollirà els dispersos
 de Judà, dels quatre cantons de la terra (Is 11,12).*

[j] [Nova evocació de la situació]

- (Jt 5,2) Havent esclatat el desordre a Israel,
 (Dt 33,5) els caps i el prohoms del poble s'han aplegat
 (Ps 13,3) i han tractat dels neguits que els acoren,
 (Ps 91,3) i de com sortir escàpols dels paranys de l'ocellaire
 (Am 9,11) i poder reparar els danys.
 Per això han acordat
 (Jb 38,3) cenyir-se els lloms con un guerrer
 (Na 2,2) i extremar les forces
 (Is 50,4) per reconfortar el cansat
 (Nm 23,27) i perquè plagui a Déu potser
 (Gn 8,9) que la coloma trobi un lloc on reposar.
 (Jr 31,22) D'ençà del dia que Déu creà novetats a la terra
 (Is 27,1) i la seva espasa poderosa
 (Jr 48,28) s'aturà al caire de l'abisme,
 (Gn 36,23) [que és] Alvan i Manahat,³
 (Za 8,10) no té pau ni tranquil·litat el qui es lliura a les seves
 ocupacions,
 (Jr 8,5) puix que el poble persisteix en les rebel·lions,
 (Is 10,6) fa tota mena de pillatge
 (Is 30,24) i ho venta tot amb força i pala;
 (Jt 20,40) el senyal comença d'enlairar-se
 (Ex 9,24) i el foc es propala.
 (Dt 32,36) I hem vist com s'ha afeblit el vigor de les comunitats
 (Lv 27,18) i com s'ha reduït llur valor
 per aconseguir cadascuna allò que li cal, per tenir mitjans
 d'assolir
 (Esd 9,8) un moment de respir enmig de seu esclavatge;
 i que si no s'ajuden mútuament
 (Os 5,13) no tindrà guariment llur malaltia;
 i hem temut que no anessin a malguany les nostres forces i
 no poguéssim dur els impostos cada any al tresor del rei,
 (Gn 45,7) que permet la nostra supervivència a la terra
 i sembléssim malagraïts, envers ell i envers els seus
 consellers i ministres, de la misericòrdia i la benevolença
 que ens té.

[k] [Introducció als acords presos]

- (Is 22,19) Per tal causa, hem decidit de formar una coalició
 perquè no es deteriori la nostra situació

(*Is* 52,14) ni es desfiguri més el nostre aspecte.
 (*Est* 4,16) Així, doncs, anirem davant del rei, d'acord amb la llei,
 (*Est* 4,8) per implorar,
 (*Is* 63,9) del seu amor i de la seva compassió,

que ens atorgui de poder establir i instituir aquesta ordinació i perquè li plagui de concedir-nos i dar-nos els privilegis pertinents als nostres acords, i així els nostres delegats siguin més forts.

Hem acordat de romandre units com un sol home tocant als acords escrits en aquest quadern, tant les normes positives com les negatives, fins al capdavall de cinc anys, a partir del moment que el nostre molt excel·lent rei i senyor ens en doni la força i posi en vigor les coses davall esmentades. Hem acordat també de triar d'entre nosaltres homes responsables⁴ d'aquests afers i ordinacions. Heus ací el que tractaran d'obtenir d'antuvi:

[1a]

Primerament abraçar el tron del nostre rei, enaltit i exalçat sia, perquè tant ell com els seus pares i avantpassats han estat en tot temps reis benvolents, a l'ombra dels quals hem viscut entre els gentils; és aquesta bondat que protegí els nostres pares i ens ha protegit a nosaltres d'ençà del dia que fórem bandejats en terra estrangera i penjàrem les nostres lires. També ara ens prosternem i ens agenollem davant seu a fi que pel seu gran amor ens tracti com el pastor que aplega l'ovella esgarriada i mena sol·lícit la coixa i la que cria, car això ens durà repòs. I a fi que amb paraules justes i corteses intercedeixi a favor nostre prop del rei de les nacions, el Papa, enaltit sia, per mitjà de lletres escaients o trametent-hi missatgers nombrosos i notables, que tractin de recaptar d'ell

[1b]

que aturi el mal capteniment de la gent del poble, la qual el dia que s'esdevé qualsevol pesta o fam fa tremolar la terra cridant: Tot això passa per culpa dels pecats de Jacob; destruïm aquesta nació, matem-los! I durant el desastre, en lloc d'obrar amb dretura i amor, i de fer el bé als pobres, emprenen l'estúpid camí d'escometre violentament els malaurats jueus. Així mateix, que si Déu, dalt del cel, disposava de jutjar els homes desfavorablement — tant de bo que no ho faci! — i de castigar-los, que els mani de no afegir a llurs pecats la maldat d'ésser rebels a la Seva decisió, ans s'esforcin a seguir els Seus camins, entre els **quals** hi ha el de guardar-nos com la nina dels ulls, car per llur fe vivim.⁵

[2a]

Ítem que [el Papa] redacti una llei i decret de les anomenades **degretals**,⁶ que ningú no gosi transgredir-la, establint que si és cas que algú de la comunitat d'Israel fos culpable d'haver comès alguna falta contra la fe o els costums religiosos dels cristians, que el poble no sigui insensat ni torçat a fer, amb els seus mals ginys, el que féu als nostres germans de l'aljama de Sevilla, on, segons ells, un home [nostre] profanà una hòstia, i inflamats d'ira contra la comunitat, el poble agrest i fogós, escalfat pel temor de llur Déu, escometé la comunitat, i el cor se'ls omplí del desig de la rapinya.⁷ Que el Papa pronuncii l'anatema i l'excomunió contra tots els qui, per aquest motiu, ataquin els jueus amb la intenció de destruir-los, i contra els qui els presten suport, els sostenen i comploten amb ells. Només qui haurà comès aquell pecat serà cridat a judici i morirà per causa de la seva falta.

[2b]

I també que llurs miracles no esdevinguin per al poble senyal de sang, foc i fumarades; que faci saber que és impossible que els miracles que es puguin produir signifiquen que cal exterminar-nos i destruir-nos com a nació; que faci saber que el qui creu això sosté una heretgia contra la fe i la doctrina cristianes, que mana de deixar-nos viure al país, com a resta enmig d'ells, car així ho mana llur religió d'ençà que són un poble.

[3]

Ítem respecte als més violents del poble i llurs seguidors, que es pensen fer una bona obra construint torres i terraplens⁸ al voltant nostre per la pasqua cristiana, que els faci saber que això és una mala obra i un pecat, i que no continuïn mortificant els jueus, fora del que ja ha estat establert, és a saber, que aquells dies restin dins el call reclosos en llurs cases.⁹

[4a]

Ítem que estableixi que la Inquisició d'heretgia no inclogui els jueus, llevat dels casos que es refereixin a punts en què totes les religions són concordes, com ara el qui nega l'existència de Déu o l'origen diví de la Torà; però que en allò en què hi ha desavinença entre les religions, àdhuc quan un jueu coincideix a sostenir la doctrina d'un cristià que és heretge en esguard de la seva religió [cristiana], el pecat d'heretgia, que no s'estengui al jueu, per tal com no és raonable que hom consideri heretgia en un jueu allò que s'avé amb la seva religió [jueva]; en tot cas, seria més lògic que per això fos sotmès a càstig per l'autoritat del seu senyor, sia a mort sia a exili, però no pas a la Inquisició d'heretgia.¹⁰

[4b]

Posat cas que no aconseguíssim d'ell això, aleshores que mani de donar a l'acusat la còpia [del procés] anomenada **trasllat**, i que pugui tenir, al judici, un advocat, o jurisperit, car notòria cosa és que si insisteixen a dur la inquisició secretament és de por de l'acusat, quan s'escau haver de fer-la d'un home important i de rang; però els jueus no es troben en aquesta categoria de persones, sinó que són els més desvalguts; i ni el més feble del poble [cristià] no en té cap temor ni fuig de por d'ells. [El jueu] escolta, però no pot dir res; i d'això, se'n segueix la perversió de la justícia en els judicis de jueus, car molta gent del comú es pensa que guanyarà l'Edèn, el jardí de Déu, escrivint acusacions falses i injustes contra ells.

[5]

Ítem aconseguir una declaració que digui que si un cristià vol restituir el que haurà robat o la cosa que haurà retingut d'un israelita, cal que ho torni al jueu directament o per mitjà dels sacerdots, i que no es pugui considerar net de culpa si ho torna a algú contra el qual el jueu haurà faltat.

[6]

Totes les coses damunt dites, caldrà obtenir-les a través del nostre molt excel·lent rei i senyor, o dels seus missatgers. Nogensmenys, com que som nosaltres els qui sabem més bé allò que necessitem — puix que *el cor coneix les pròpies amargors* (*Pr* 14, 10) — hem acordat de trametre homes savis i assenyats, que vagin allà i s'esforcin a obtenir per a nosaltres, en la mesura que puguin, les butlles que ens calen relatives a les qüestions esmentades.

[7]

Ultra això, hem acordat que en totes aquestes qüestions i en les que en depenen o hi estan en relació, els nostres síndics tinguin la facultat, si els sembla oportú, de fer el que calgui per designar peticioners i procuradors en tot lloc i en tot regne, per tal que per mitjà d'ells obtinguin alguna mena de millorament, sia del nostre molt excel·lent rei i senyor, sia de qualsevol noble i senyor, o de qui que sigui.

[8]

Ítem hem acordat mantenir-nos fermes, units com un sol home, en la qüestió de [poder] pronunciar sentències justes i equitables als [nostres] tribunals. Des del dia de la deportació de la [nostra] terra i d'ençà que la gaiata dels violents de les nacions és la del càstig,¹¹ esdevingueren nuls el

bastó, el fuet i la vara de governant; ens fou arrabassat el poder, i s'ha decandit la mà del qui seu al tribunal i jutja; i escrivim "jutja", però de fet caldria dir "pledeja", car el judici és cosa de Déu. No hi ha jutges,¹² sinó experts que tenen la facultat d'estudiar a fons les qüestions i dictaminar, però és Déu qui suscita el judici, car *és allí que el Senyor tramet la benedicció (Ps 133,33)* de seure en tribunal amb la cortina tirada.¹³ Així, doncs, nosaltres, avui, en aquesta vall de llàgrimes, la sang dels qui pequen contra ells mateixos no és a les nostres mans per prendre'n venjança amb tota l'ànima i tota la força. Vet aquí que confiem en Déu de generació en generació per arrencar els esbarzers de la vinya i eixarcolarla, eliminar-ne els bardissars, el calumniador i el **delator**, tot i que ara en tenim el deure, car els nostres pastors s'han adormit i els nostres caps se'n desentenent, mentre els qui abaten els murs passen tots els límits, i no hi ha gairebé ningú en els nostres temps que accepti cap reprensió, car aquest poble persisteix a no voler tornar enrera [dels seus errors o pecats]. Per consegüent, en nom del Senyor, el nostre Déu, amb les mans alçades, ens hem cenyit els lloms com un guerrer i hem acordat de primer antuvi extirpar de les nostres comunitats tot calumniador o delator que s'hi trobi, i fer-li pagar cara la seva malifeta d'acord amb el parer dels delegats i fer que sigui expulsat aquell calumniador en nom de totes les aljames i a llurs despeses, posat cas que la calúmnia concerneixi alguna cosa general que causi dany, Déu no ho vulgui!, a tot el nostre poble; no quan es tracti d'una calúmnia individual de que no pugui seguir-se cap dany a la generalitat de les comunitats.¹⁴

[9]

Per tal com els violents del poble no es corregeixen amb paraules —gran és el judici diví—, hem acordat de formar un sol grup i de fer una bossa comuna en el cas que en algun lloc, Déu no ho vulgui!, es produís un **avalot**. Com que aquest dany ens concerneix a tots, i perquè els uns no imitin els fets dels altres, cal que [l'avalot] no duri ni continuï. Però pel que fa als mals particulars —volem dir els casos particulars dels quals no se segueix, per ells mateixos, cap dany ni cap perjudici general, perquè la veu no corre pertot arreu, de regne en regne —cascascú curarà d'ell mateix.

[10]

Ítem s'esforçaran, quan per manament del nostre molt excel·lent rei i senyor s'ajustaran els magnats, els eclesiàstics i les ciutats per celebrar **corts**, a obtenir que facin una **constitucion** perquè qui mati un israelita o inciti de paraula a l'**avalot** no pugui trobar refugi a les terres dels magnats i dels eclesiàstics ni sojornar enmig d'ells, ans siguin tinguts d'expulsar-lo

de tota la terra tan bon punt els arribi la notícia de quina mena d'home és.

[11]

Ítem hem acordat que tota vegada que els magnats, els eclesiàstics i les ciutats s'ajustaran per celebrar **corts**, els delegats tindran l'obligació de trametre-hi procuradors generals de totes les aljames perquè vetllin pels interessos d'aquestes, o bé que hi vagin ells mateixos, o bé només quan es tractarà de **corts** generals de tot el regne.

[12]

Ítem hem acordat que s'ocupin de l'afer de la **constitucion** dels sis anys.¹⁵

[13]

Ítem que s'esforcin —perquè darrerament els exactors de tributs ho esbotzen tot i entren i omplen d'aflicció els nostres germans amb llurs exaccions, i els encadenen amb la misèria i el ferro fins al punt que amb l'ànima quasi morent clamen des dels llocs de reclusió—, hem acordat, doncs, que s'esforcin a obtenir un privilegi jurat del nostre molt excel·lent rei i senyor a fi que els seus exactors, que aclaparen les nostres gents amb tributs, no els els exigeixin per la violència, ans de la manera que ell i els seus pares ho han fet en tot temps.

[14]

Ítem hem acordat que els delegats s'ocupin d'obtenir un privilegi del nostre molt excel·lent rei i senyor, en virtut del qual les aljames no siguin tingudes de pagar cap **salari** als exactors de tributs i **assignacions**, car llur sou ha estat sempre a càrrec del tresor del rei i no de les aljames.

[15]

Ítem miraran de suplicar el nostre molt excel·lent rei i senyor que aboleixi l'**assignació** del molt excel·lent senyor **duc**, puix que, per bé que nosaltres li pertanyem, [aquesta assignació] no té sentit, car es va establir a la primeria per al **vescomte d'Illa** a requesta de les aljames, perquè els fos protector; però aquelles circumstàncies ja no existeixen.¹⁶

[16]

Ítem obtenir un privilegi del nostre molt excel·lent rei i senyor, amb jurament, en virtut del qual d'ara endavant no pugui establir cap **assignacion** sobre [el tribut del conjunt de] les aljames, ni sobre cap aljama [en particular]. Car només si les aljames duen llurs diners al tresor del rei poden captar-se la seva benvolença i la dels seus consellers i oficials, i si passen algun tropell, el nostre molt excel·lent rei i senyor pot compadir-

se d'ells, com té costum de fer, cosa que no podrà fer si els tributs són **assignats**.

[17]

Com sia cosa que els correus del nostre molt excel·lent rei i senyor, quan troben un jueu que fa la seva via en tota innocència, li demanen un rescat, i si s'hi resisteix, el tiren a terra a empentes i li arrabassen la capa i el mantell, hem acordat que els delegats s'esforcin a recaptar i obtenir un privilegi del nostre molt excel·lent rei i senyor, com aquella primera sentència que ara fa dos anys van sol·licitar i obtenir uns quants individus, però no pogueren acabar la cosa perquè no tingueren prou recursos per a aquesta obra de redempció.¹⁷

[18]

Ítem hem acordat d'esforçar-nos perquè les aljames siguin alleugerides de l'obligació de la prestació de llits que els oficials del nostre molt excel·lent rei i senyor els exigeixen, confiant en la generositat amb què el nostre senyor rei procedeix envers nosaltres, car és una càrrega feixuga i res no compensa al rei el dany que li ocasiona la dilapidació dels nostres béns.¹⁸

[19]

Ítem hem acordat obtenir un privilegi del nostre molt excel·lent rei i senyor en què declari que no nomenarà **comissaris** per a la inquisició de coses que concerneixin els jueus, ultra els [jutges] **ordinaris** —car els jueus són febles i no hi ha cap necessitat de lliurar-los a les mans de cap senyor sever i, demés, això fa créixer les despeses i no porta cap profit al nostre molt excel·lent rei i senyor, mentre que els jueus vénen a pobresa — tret que fos a requesta dels delegats.

[20]

Ítem s'esforçaran a obtenir un privilegi del nostre molt excel·lent rei i senyor en què manifesti que no farà fer cap inquisició a requesta del **fiscal**, tret que hi hagi un demandant, és a dir, un **clamador legítim**; i que si n'hi hagué un al començament, però després retira el clam o la demanda que havia posat, que el **fiscal** no tingui dret a incitar-lo a terminar la querella per [afany de] la multa. Tampoc no podrà el **fiscal** impedir que els [jutges] **ordinaris** facin, si volen, una composició, o que, per misericòrdia, sobreseguin l'afer.

[21]

Ítem que obtinguin un privilegi en virtut del qual els escrivans i els notaris de les cùries judicials no puguin fer-se procuradors [d'una de les

parts] en cap discòrdia ni baralla, ni en cap querella entre dos homes, sinó que actuïn només com escau a llur ofici i a llur art.

[22]

Ítem hem acordat que els delegats s'esforcin a obtenir un privilegi del nostre molt excel·lent rei i senyor, el qual privilegi constrenyi cadascuna de les aljames que prenen part en la present assemblea a pagar la part que els correspongui d'acord amb la distribució que fem entre nosaltres, i que siguin obligades a quitar aquestes despeses de la mateixa manera que han de satisfer els tributs del senyor rei, personalment o pecuniàriament, amb *hérem* i *niduy*, i que l'esmentada coerció es faci a requesta dels delegats i amb llur acord, i a despesa de l'aljama que haurà refusat de pagar la seva part.

[23]

Per més que no totes les aljames s'han ajuntat amb nosaltres avui — les unes havent-nos fet sabedors per escrit que la iniciativa els sembla adequada i que estan disposades a venir a entrevistar-se amb nosaltres, baldament hagin trigat més del termini fixat per causes potser inevitables; les altres havent-nos assabentat, llurs caps, que la iniciativa els sembla justa, però que no els ha estat possible d'adherir-se a nosaltres —, ens cal entendre, tanmateix, en alguns afers d'utilitat general. Però no és just que nosaltres despenguem els diners i que ells en rebin una part del benefici, asseguts tranquil·lament a casa, sense pagar llur part de la despesa. Per consegüent, hem acordat, en el que pertany als privilegis, les provisions o els manaments aconseguits pels delegats, dels quals emani algun benefici per a aquelles aljames, que obtinguin una provisió del nostre molt excel·lent rei i senyor, en virtut de la qual siguin tingudes de satisfer llur part en aquests afers d'acord amb el benefici que els n'hagi pervingut, a parer dels delegats.

[24]

Ítem hem acordat obtenir un privilegi del nostre molt excel·lent rei i senyor en virtut del qual si per ventura cap individu d'alguna de les aljames que s'han ajuntat amb nosaltres, o de les altres, pretenia anul·lar alguna de les coses acordades conjuntament o bé anul·lar i restringir el poder dels damunt dits delegats o d'alguna de les ordinations i dels capítols que hem acordat segons el parer del delegats, que totes les aljames estiguin obligades a desistir-se d'ell, a punir-lo i a procedir amb ell conformement a les restriccions i al tracte que hauran acordat i notificat els delegats. Així podran fer totes les despeses que els sembli convenient de fer a càrrec de totes les aljames participants.

[25]

Ítem per tal com l'aliança que, havent-se les aljames posat en cor de fer per a la salvaguarda de llurs comunitats, ara han acordat, només donarà fruit en la mesura de les facultats que tinguin els homes delegats, sobre això hem convingut que ningú no pugui mai intentar recaptar cap rescripte del nostre molt excel·lent rei i senyor que li permeti de formar part dels delegats o d'intervenir en els afers damunt dits, ni fer cap altra gestió durant aquells cinc anys o després [d'aquells cinc anys], si decidissin de prorrogar el temps [de llur ofici], sota pena pecuniària, *hérem* i *niduy*; i que les aljames es desixin d'ell i que el tractin com correspondria tractar un calumniador o delator; i que els delegats continuïn actuant, en la mesura de llurs facultats, en profit de les aljames, àdhuc havent passat el temps [de llur ofici], fent les despeses que resultin de llur actuació durant els temps [de llur ofici].

[26]

Ítem hem acordat obtenir un privilegi del nostre molt excel·lent rei i senyor o del seu lloctinent que validi les coses damunt dites i que posi una pena pecuniària als transgressors, la pena que li sembli del cas.

[27]

Ítem manifestem que arreu d'aquest quadern on hom parla d'obtenir un privilegi o uns privilegis del nostre molt excel·lent rei i senyor, [és entès que] els delegats tindran autorització de recaptar el rescripte personalment o bé per mitjà d'altri, si els sembla convenient.

[28]

Ítem hem acordat que els delegats que curaran d'aquests afers i tindran poder per a conduir-los de la manera damunt dita, és a dir, dels afers que pertanyin a totes les aljames del regne, seran triats com segueix: n'hi haurà dos per les aljames de Catalunya, dos per les aljames d'Aragó, un per les aljames de València, un per les aljames de l'illa de Mallorca, si ho accepten així. Els dos per Catalunya seran aquells que les aljames que han participat en aquesta assemblea ja han acceptat, és a saber, En Cresques Salomó i un altre que ell mateix triarà; per València serà Don Jafudà Alatzar o qualsevol altre que ell triï en lloc seu; i pels altres regnes, aquells que ells triaran.

[29]

Ítem per tal com les aljames d'Aragó encara no s'han unit amb nosaltres, hem acordat que els dos delegats de Catalunya o d'altres en lloc seu tindran poder i estaran facultats per a reunir-se amb ells i posar-se

d'acord respecte a les condicions i les formes que els semblin acceptadores per a la participació, sia pel que fa a la distribució de les despeses, com s'han de repartir entre nosaltres, sia pel que fa a la tria dels homes que han de curar de l'esmentada acció comuna, a la manera en què hauran de procedir i a la qüestió del poder que els és donat, i en general a tot allò que cal fer per a acomplir la dita acció comuna a parer d'ells. Tot allò que [els delegats] acordaran serà aprovat i rebut per nosaltres i per tots els qui participen amb nosaltres.

[30]

Ítem hem acordat que els delegats damunt dits seran tinguts de vetllar i afanyar-se per acomplir les tasques de llur ofici i els afers a ells confiats, i no podran alleugerir el jou que hauran de suportar, ans estaran obligats a actuar i a captenir-se segons la intenció de les aljames que els hauran comanat la tasca feixuga de protegir llur comunitat i llurs afers per la força del jurament.

[31]

Ítem hem acordat que si per ventura s'esqueia ésser [im]possible als delegats, o a un d'ells, de tenir cura dels afers que els hauran estat comanats¹⁹, podran nomenar substituïts en el càrrec, els quals gaudiran del mateix poder que ells en aquell afer o en qualssevol altres afers que hauran estat d'acord a deixar en llurs mans.

[32]

Ítem hem acordat que cadascuna de les aljames que participen en aquesta acció estiguin obligades a posar-se sota pena d'un *hèrem*, segons la fórmula que els serà donada o que els delegats hauran acordat, elles i totes les aljames que participen en aquesta acció i totes les que s'hi adheriran, per tal que servin els preceptes, els capítols i les normes que els representants de les aljames han acordat i consignat per escrit en un quadern signat per ells i així mateix tot allò que acordin els delegats damunt dits per la facultat rebuda dels representants esmentats. Tothom qui a dretcient els transgredeixi serà punit amb *hèrem* i *niduy* per totes les santes comunitats fins que els delegats en funcions el n'alliberin. Ultra tots aquests afers particulars per als quals han estat donats poder i facultat als delegats, de conformitat amb les coses damunt escrites, hem acordat, si veuen que les aljames necessiten quelcom de què provindrà algun profit general, que tinguin el poder i l'autorització per a tractar d'obtenir la lletra o les lletres que calgui per a això.

[33]

Ítem hem acordat que en tota matèria per a la qual haurà estat donat poder als delegats, aquests podran fer totes les despeses que segons el parer d'ells calgui fer en aquelles coses, i totes les aljames participants seran tingudes de satisfer llur part de les despeses fetes d'acord amb el repartiment fet entre elles.

[34]

Ítem hem acordat que els delegats no estiguin obligats a retre compte de les quantitats rebudes i despeses sinó cadascun a llur regne, volem dir amb això, els de Catalunya a Catalunya, els d'Aragó a la gent d'Aragó, segons el que acordin entre ells; i així mateix els de València i Mallorca.

[35]

Ítem hem acordat de posar tot el nostre esforç a obtenir un privilegi del nostre molt excel·lent rei i senyor en virtut del qual tots els jueus que estan sota la seva autoritat puguin mudar llur domicili dels llocs de domini reial per anar a residir en llocs de jurisdicció senyorial o a qualsevol altre lloc que triïn, com els era permès de fer en l'antic, i que anul·li tota llei publicada i vigent avui.

[36]

Ítem hem acordat que es faci el repartiment de les despeses — volem dir el que haurà de pagar l'aljama de València, i així mateix les altres aljames del regne esmentades — segons apreciació de Don Jafudà Alatzar i En Cresques Salomó.

[37]

Tots els acords i els afers esmentats, els hem convinguts nosaltres, els sotasignats, i hem pres sobre nosaltres el càrrec de fer estendre, de totes aquestes coses, les escriptures públiques que calguin després que n'hàgim obtingut el permís del nostre molt excel·lent rei i senyor. Tanmateix, hem posat per escrit tot això, simplement per a record de les coses esdevingudes, el mes de Tebet de l'any 5115 del còmput de la Creació.²⁰ Hem escrit i signat això nosaltres, Mossé i Cresques, en virtut del poder que tenim per a aquest acte segons una escriptura feta pel notari En Marc Castanyera el dia 25 de **setembre** de l'any 1354 de llur còmput; i jo, Jafudà, en virtut del poder que tinc segons una escriptura feta pel notari Guillem Bernat de Simó, a les **calendes de setembre** de l'any [13]54 de llur còmput. Tot és ferm i valedor.²¹

Mossé Natan
Cresques Salomó
Jafudà Alatzar

NOTES

1. Aquesta frase, que continua dues línies més avall (“Si fos de ferro...”) és talmúdica (TB *Quidushin* 30b).
2. Mots suggerits per la *quedushà* de la pregària addicional dels dissabtes.
3. Descendents d'Edom (cfr. Samuel Krauss, *Die hebräischen Benennungen der modernen Völker*, dins *Jewish Studies in Memory of George A. Kohut*, Nova York 1935, pàg. 401). Sembla, doncs, una al·lusió als cristians, però tan subtil que no copso què vol dir realment.
4. L'hebreu diu “caps” (*rashim*), però ho tradueixo, *ad sensum*, per “responsables” (*rashaim*), perquè és fàcil que hagin estat trabucades les lletres *àlef* i *shin* d'aquest mot.
5. La butlla papal de què es parla aquí fou aconseguida realment. Vegeu les explicacions posades a continuació d'aquestes notes.
6. És a dir: *decretals*. Tots els mots en negreta a la traducció són en català a l'original (bé que escrits amb lletres hebrees, evidentment).
7. No tenim cap més descripció d'aquest avalot a Sevilla provocat per una acusació de crim ritual.
8. Llocs elevats des d'on podien tirar pedres contra els habitants dels calls.
9. El text d'aquest capítol demostra, si calia, que estan ben equivocats els erudits moderns que sostenen que en alguns llocs els jueus representaven el paper de jueus en les Passions populars de Setmana Santa.
10. Recordem que en aquest moment l'Inquisidor General als regnes del rei Pere era fra Nicolau Rossell, de l'orde de predicadors. Quan aquest, el 23 de desembre de 1356, fou elevat a la dignitat de cardenal, el succeí fra Nicolau Eimeric, el qual, com és sabut, enrigidí, encara més, les pràctiques abusives dels tribunals inquisitorials. Els darrers treballs que coneixem sobre l'extensió del poder dels inquisidors als delictes religiosos dels jueus són els publicats a l'“Arxiu de Textos Catalans Antics” 1, Barcelona 1982, pàg. 78-190. [JR]
11. Al·lusió a les dues gaiates de *Za* 11,14, la de la Benvolença i la del Càstig, segons una interpretació jueva tradicional.
12. A l'original: *Elohim*, que vol dir també “jutges”, segons la interpretació tradicional d'*Ex* 22,8 dels doctors del Talmud.
13. Mots presos de *Jt* 5,10 i *Is* 25,7, segons la interpretació jueva d'aquests versets.
14. No coneixem cap treball que hagi aclarit, històricament, la difícil qüestió del poder de les aljames en l'extirpació dels *malsinim* jueus, al qual es refereixen els delegats.
15. Aquest acord ha restat indesxifrat pels comentaristes. Tanmateix, podem assegurar que l'expressió “la constitució dels sis anys” es refereix a la constitució núm. 26 promulgada a la Cort General de Perpinyà, de 1351, la qual, no solament confirmava el capítol 13 aprovat a la Cort General de Barcelona de 1292, elevant-lo a la categoria de constitució, sinó que també l'ampliava. La versió catalana autèntica (segons l'edició de 1704) del capítol de cort de 1292 diu així: “Alguna carta de jueus qui sie de usura, pus que sia de sis anys avant, no haja valor, e aquel jueu no puxa de aquella usar en res, ne aquells qui seran obligats no sien tinguts de aquí avant respondre en res, si en lo endemig no havia aquell demanat en cort, si doncs no era absent o pubill”. La versió catalana de la constitució “dels sis anys” de què parlen els delegats deia: “Aprobants lo capítol fet en la primera cort de Barcelona per lo senyor rey en Jacme, avi nostre de bona memòria, celebrada, lo qual comença “Alguna carta de jueus” etc., e a aquell ajustants, statuim e sancim que no tant solament en la carta de usura, ans en

- carta no usurària lo dit capítol de aquí avant sie observat; declarants, per aquest nom de "carta", instrument públic, escriptura de terç o judicial, o qualsevol altra scriptura de terç esser contenguda". Cal tenir present que aquesta constitució només podia afectar els jueus de Catalunya. [JR]
16. Sobre aquest capítol vegeu les explicacions posades a continuació d'aquestes notes.
  17. L'original diu: "Llur mà fou massa curta per a la redempció", expressió que es basa en *Is* 50,2. El privilegi que els delegats aquí descriuen fou obtingut realment. És publicat en apèndix al final d'aquest treball, amb altres documents molt expressius d'aquesta servitud singular dels jueus.
  18. La servitud dels jueus i moros de prestar temporalment llits, llençols i flassades als oficials reials, no és tan coneguda com d'altres, però no per això era menys real. Consistia en una cosa tan simple com el que es dedueix d'aquesta breu carta de l'infant Martí, adreçada al batlle de Tortosa, mentre era a Amposta acabant d'aparellar l'estol que el conduiria a Sicília: "Batle. Com nostres oficials soffiren ací gran affany de jaure per defalliment de roba, pregam-vos que façats ab les aljames dels juheus e moros d'aqueixa ciutat que'ns trameten ací .X. lits de roba. Dada en Emposta a XVII de deembre del any MCCCXCI" (ACA, Canc. Reg. 2094, fol. 231v). No molt temps després, la reina Iolant enfranquí els jueus de Girona, durant cinc anys, d'aquesta servitud, i la descriu amb aquestes paraules: "... ad lectos seu raupas lectorum regiis domesticis atque nostris tradendum, dandum seu mutuandum, ut stilus et pratica regie curie et nostre hactenus habuerunt" (Reg. 2042, fol. 21v-22r, en data Barcelona, 7.XI.1394). [JR]
  19. La frase original és positiva ("si per ventura s'esqueia ésser possible..."), però ho és palesament per error o per antífrasi.
  20. Del 16 de desembre de 1354 al 13 de gener de 1355.
  21. *Ha-kol sharir we-qayam*: fórmula talmúdica d'acabament dels documents. *Cfr.* TB *Bava Batra* 160b.

*

GUIA PER A UNA LECTURA COMPRENSIVA DELS ACORDS

per Jaume Riera i Sans

Els acords firmats, segons sembla, a Barcelona, el desembre de 1354, per Mossé Natan, Cresques Salomó i Jafudà Alatzar com a delegats de les aljames de jueus de Catalunya (els dos primers) i de València (el darrer), constitueixen una peça clau i mestra per a la comprensió de la història dels jueus al nostre país.

Historiadors eminents com Graetz, Finkelstein i Baer els han dedicat comentaris més o menys detallats; però és tan gran la seva riquesa d'aspectes, que cada nou estudiós, a cada generació, hi veurà o en destacarà punts i caires literaris, històrics o religiosos negligits pels predecessors, o per ell mateix en una anterior lectura. No tenim la

pretensió, doncs, d'abastar el significat total d'aquestes pàgines tan vives escrites pels dirigents polítics de les comunitats catalanes i valencianes, en uns moments prou angoixosos i crítics del segle XIV. Tanmateix, la publicació, avui, de la versió catalana dels famosos acords, també sembla demanar un complement documental i informatiu que no deixi tan desemparat el lector que vulgui endinsar-se, per ell mateix, en la comprensió intel·ligent d'aquest text crucial.

És ben clar, des de la primera ullada, que els acords es redactaren a conseqüència dels avalots antijueus produïts arran de la Pesta de 1348. I no sense raó, perquè consta documentalment que tant Mossé Natan com Cresques Salomó foren víctimes de les depredacions que aleshores se'n subseguien.¹ La memòria d'aquelles deplorables vivències es fa explícita a les primeres línies del preàmbul i al primer capítol, a més de planar per damunt de molts altres, fins al punt de donar la impressió que el mòbil primordial de la convocatòria d'una reunió de delegats de totes les aljames de la Corona és l'intent de conjurar la repetició dels avalots i aturar un procés fatal de decadència provocat per factors externs i interns. El que sobta, però, si les coses són així, és que la convocatòria per a la gran reunió on es volia constituir una aliança de totes les aljames, hagi trigat més de sis anys a produir-se, que és l'espai de temps que va del maig de 1348 a la tardor de 1354.

Cal descartar, com a explicació de l'anomalia aparent, que els promotors de la iniciativa, que són els tres únics delegats assistents a la reunió, siguin homes joves. Al contrari, són homes ben madurs: Cresques Salomó moriria al cap de dos anys, Mossé Natan ja era mort el 1361, i Jafudà Alatzar ho faria, ja molt gran, el 1377. Alguna raó deu haver-hi, certament, que expliqui per què aquests tres dirigents, quan la situació adversa que volen remeiar feia molt de temps que s'havia manifestat crítica, reaccionin ara, tan tard i alhora tan resoludament.

La resposta als interrogants està, creiem, en la situació política d'aquell moment. No pot ser casual que la convocatòria per a una reunió de delegats de totes les aljames de la Corona es produeixi, precisament, en un moment en què el Rei és lluny dels seus dominis cismarins, dirigint la guerra contra els genovesos, amb una certa probabilitat que ja no regressés mai més.

Els comentaristes dels acords no semblen haver-se adonat que les al·lusions a la persona del Rei que hi figuren són bastant, si no del tot, protocol·làries: el juny d'aquell any 1354, el rei Pere i la reina Elionor havien embarcat cap a Sardenya i no podrien regressar fins al setembre de l'any següent. Mentre els tres delegats deliberaven i redactaven els seus acords a Barcelona, l'armada reial mantenia el setge de l'Alguer, i la malària i la guerra delmaven l'exèrcit català. El govern del país estava en

mans de l'infant Pere, comte de Ribagorça i Prades, lloctinent reial, que basquejava per recaptar diners i enviar reforços continus a Sardenya.

El canvi de protagonisme polític que es produí l'estiu de 1354, doncs, i l'extrema necessitat de moneda que la cort reial patia en aquell moment, proporcionen una explicació molt lògica a aquelles anomalies aparents que abans assenyalàvem. La iniciativa de la gran aliança de les aljames apareix l'estiu de 1354 perquè els seus promotors pensen que s'ha presentat el moment oportú, i que la conjuntura política els oferirà un accés més fàcil i eficaç a l'esfera del poder civil i, a través d'aquest, al poder eclesiàstic.

Els tres delegats, formalment, és clar que són això, delegats de les comunitats jueves del Principat de Catalunya (els dos primers) i del Regne de València (el tercer). Tenen interès a fer constar expressament el nom del notari cristià i la data precisa dels documents de procuració en virtut dels quals actuen: els dos catalans per un poder passat davant un notari de Barcelona el 25 de setembre de 1354, i el delegat de les aljames valencianes per un poder passat davant un notari de València el dia primer de setembre.

Per desgràcia, no hem pogut localitzar aquestes dues procuracions i no podem dir res sobre el nombre, la qualitat i la representativitat dels qui les firmaren. No és gaire creïble, tanmateix, que la representativitat formal sigui, en aquest cas, també real, és a dir, que les dues procuracions fossin signades per representants singulars de totes les aljames de Catalunya i de València, respectivament, cada representant amb el seu poder previ firmat per tots els components de cadaaljama, dibuixant una piràmide perfecta de delegacions. No és així com solien produir-se les delegacions, en aquella època. Però sigui com sigui, el que no podem creure, pel que suara apuntarem, és que els tres prohoms actuessin, en aquesta ocasió, com a portaveus fidels de les comunitats de base, com diríem en llenguatge polític actual.

Un repàs lleuger de la trajectòria personal dels tres signants dels acords és suficient per fer-nos veure que són, tots tres, elements destacats i molt conspicus de la plutocràcia jueva de Catalunya i de València, enemics declarats del poder popular. Mossé Natan era, o havia estat abans de la Pesta, el jueu més ric de Catalunya, i des de 1327, amb el seu germà Salomó, ja havia obtingut la dispensa reial de portar la rodella. Jafudà Alatzar era i continuaria essent el jueu més ric de València, i seria familiar del rei Pere i familiar *ad honorem* de la reina Elionor. De Salomó Cresques només cal indicar que havia estat diverses vegades secretari de l'aljama de Barcelona, en una època en què el càrrec era proveït per simple cooptació entre els membres de l'oligarquia. La sensació de democràcia que es podria treure d'una lectura massa literal i simple del text, doncs, és falsa.

Els promotors de la reunió no eren benvistos de tothom, ni en sentit polític, ni en sentit social, ni en sentit religiós. No eren gens neutres, i estaven decidits a canalitzar les coses cap a la consecució d'uns objectius coherents amb la seva pròpia manera de veure i sentir. Evidentment, no eren gens representatius de les diverses opcions polítiques que aleshores es ventilaven a les aljames. Al contrari. Tots tres militaven en una mateixa corda política, la plutocràcia, amb totes les seves conseqüències. No és gens temerari d'afirmar que, en aquesta ocasió, s'erigiren en tutors i sentinelles del bé comú; s'atribuïren la qualitat de portaveus de les pròpies comunitats, i com a tals reclamen solidaritat a les altres aljames de la Corona i les convoquen per a una acció conjunta. Les millores col·lectives que pretenen aconseguir, és més que segur que molts singulars de les comunitats, tant les pròpies com les alienes, no les desitjaven. Els interessos dels tres delegats, és clar que no podien coincidir amb els interessos de la majoria. Ells mateixos són els primers a tenir-ne consciència; altrament no s'expressarien amb tanta violència de llenguatge quan fulminen anatemes contra els qui intentin suplantar-los o actuïn diversament als seus acords (*cfr.* núm. 24, 25, 26 i 32).

És a la llum d'aquesta realitat, creiem, que podem explicar-nos el fracàs inicial o previ que el text dels capítols dissimula però no pot amagar: una part de les comunitats depenents de la Corona no secundà la iniciativa i no envià delegats a la reunió per establir-hi uns acords conjunts. Els tres promotors i signants confessen obertament que han esperat debades els delegats convocats, i al capdavall no han tingut més remei que redactar ells sols els seus acords; acords que envien a les aljames renitents per si canvien d'actitud i es decideixen a adherir-s'hi a posteriori.

I el cas és que les aljames "dissidents" (per sort o per dissort, amb raó o sense, ara no jutgem), no volgueren adherir-se tampoc a les resolucions i no s'aconseguí gens, en aquesta ocasió, la col·laboració i coordinació que els tres delegats reclamaven en nom del bé comú i general. Res no les tragué de la seva negativa; ni la urgència del moment, ni la utilitat de les propostes, ni la bona voluntat dels convocants, ni la retòrica patètica del preàmbul, ni la crida a la solidaritat. Les aljames del Regne d'Aragó, la de Mallorca, i pensem que també la del Rosselló i la Cerdanya, no volgueren participar en aquella extraordinària operació conjunta i deixaren sols, amb les seves propostes, els tres "delegats" autòcrates.

Seria massa aventurat per part nostra, intentar ara d'endevinar, sense dades suficients, les diverses raons polítiques, socials i religioses que aconsellaren les aljames dissidents a inhibir-se. Que els motius eren poderosos, podem deduir-ho del fet, prou eloqüent, que ni tan sols enviaren delegats. És molt possible que no acabessin de creure en la

bondat, pertinença o oportunitat de les propostes que s'hi volien deliberar, que ja devien conèixer, poc o molt, per endavant. El que sí és ben clar és que rebutjaven les persones dels convocants, cosa que aquests dissimulen amb circumloquis i eufemismes (*cf.* núm. 23). Anys més tard, el 1370, quan l'oposició o els dissidents de l'aljama de València aconseguiren de formular obertament "los damnatges e greuges que la aljama ha soffert e soffer tots dies per mà e occasió" de Jafudà Alatzar, des de feia més de vint anys, denunciaven una gran quantitat d'arbitrarietats, extorsions i actes despòtics, els quals, posat que no fossin tots reals, són suficients perquè puguem endevinar un mar de fons paorós que dóna raó de moltes dades de la vida jueva del segle XIV.² Les relacions entre les aljames i entre les faccions de cada aljama no foren mai una bassa d'oli, com diem vulgarment. Els recels mutus i les suspicàcies malmetien contínuament els projectes més ben intencionats, com eren, sens dubte, els que formulaven ara els delegats de Catalunya i de València.

Per entendre, encara, la negativa de les aljames a enviar delegats, cal tenir present que no es tractava pas d'enviar a la reunió uns simples parlamentaris prudents. Els delegats havien d'acudir-hi (cal entendre-ho així, a pesar que no es digui expressament) amb un poder notarial suficient per obligar-se, en nom dels representats, a sufragar les enormes despeses que les gestions acordades comportarien. I en qüestions econòmiques, les aljames de jueus eren molt primmirades. Les aljames convocades és molt possible que reaccionessin dient: "Tot això que es concordarà a Barcelona costarà molts florins; tot això que aquests prohoms volen aconseguir del lloctinent reial i del Papa costarà molts diners. Que ho paguin ells!" I també ens és lícit d'imaginar que alguns elements més radicals exclamarien: "Tot això que aquests pretenen només servirà per augmentar el seu poder i la manipulació dels nostres interessos. Que s'ho facin!"

Els acords, doncs, tal com avui els llegim, són els acords dels tres únics delegats convocants i assistents de la reunió general frustrada. A ells, i només a ells, cal atribuir els encerts polítics o els errors tàctics que el lector pot descobrir-hi o creu endevinar-hi.

D'entrada, no calen gaires subtileses per comprovar que tradueixen una visió molt especial de les necessitats col·lectives de les aljames i una imatge molt particular de les relacions dels jueus amb els poders establerts. Seria un error greu, per part nostra, estendre aquesta visió a la generalitat dels jueus. La confiança que els delegats demostren envers l'eficàcia dels privilegis reials i de les butlles pontificies, per exemple, és clarament excessiva, peculiar d'ells mateixos o d'uns cercles bastant reduïts. Guardem-nos bé de creure que tothom pensava d'aquesta manera.

D'altra banda, no és pas poc el que els tres delegats pretenen aconseguir:

una decretal que prohibeixi als cristians inculpar els jueus, col·lectivament, de crims rituals, i negui als prodigis el caràcter de senyals d'extermini dels jueus (núm. 2);

una butlla papal que declari que els jueus no són la causa dels estralls que Déu envia i amb què castiga els pobles de la terra (núm. 1b);

una altra butlla que prohibeixi als inquisidors entendre en delictes religiosos dels jueus, i portar les causes secretament i sense assistència d'advocats (núm. 4);

una altra butlla que obligui els cristians a restituir directament als jueus els béns robats (núm. 5);

una altra butlla que prohibeixi hostilitzar els jueus dins els calls durant la Setmana Santa (núm. 3);

cartes del Rei al Papa que sol·licitin l'expedició de les butlles anteriors i recomanin els síndics que es desplaçaran a Avinyó (núm. 1a i 6);

una constitució de cort sobre la persecució i càstig dels avalotadors i depredadors dels jueus (núm. 10);

un privilegi reial que confirmi plenament el poder judicial de les aljames en qüestions de *malsinut* (núm. 8);

un altre privilegi que concedeixi als jueus el lliure canvi de domicili (núm. 35);

un altre privilegi que prohibeixi als fiscals la interposició de querelles sense demanda de part privada (núm. 20);

un altre privilegi, jurat, que prohibeixi l'ús de la violència per part dels exactors de tributs (núm. 13);

un altre privilegi que exoneri les aljames de satisfer el salari dels exactors de tributs (núm. 14);

un altre privilegi que prohibeixi als correus exigir rescat als jueus (núm. 17);

un altre privilegi jurat pel Rei de no fer assignacions particulars sobre els tributs de les aljames (núm. 16);

i un privilegi reial que confirmi els acords (núm. 26);

una provisió del Rei en què es comprometí a no trametre comissaris extraordinaris per a la inquisició de delictes (núm. 19);

una altra provisió que prohibeixi als notaris dels tribunals de justícia actuar com a procuradors d'una de les parts (núm. 21);

una altra provisió que aboleixi l'impost extraordinari amb el nom de "protecció" (núm. 15);

una altra provisió que moderi l'obligació dels jueus de prestar lllits als oficials reials (núm. 18);

una altra provisió que obligui totes les aljames a satisfer les despeses

derivades dels acords presents, com si fossin fets fiscals (núm. 22 i 23); una altra provisió que condemni els qui intentin actuar contra els acords i contra els delegats (núm. 24);

i una provisió que prohibeixi impetrar provisions contràries als acords (núm. 25).

El lot de butlles, privilegis i provisions reials que es pretenia aconseguir és verament extraordinari, i la quantitat de florins amb què s'havien de pagar literalment fabulosa. Hauríem de titllar el projecte de quimèric i increïble si no ens constés que els tres delegats estaven avesats a negociar amb els poderosos i, com a persones entrants a la cort, sabien molt bé com s'aconseguien aquestes coses. Ara bé; si el conjunt de rescriptes papals i reials constituïa el millor mitjà, o, simplement, un mitjà adequat per a la normalització de la vida jueva, vulnerada mortalment arran de la Pesta de 1348, ja és una altra qüestió, més discutible. En principi, no ens sembla gaire adequat, però caldria matisar massa el nostre comentari a cadascun dels acords per arribar a poder fer-ne una valoració global encertada.

Que els delegats pretenien una millora col·lectiva, cal no dubtar-ne; però que miraven pels seus propis interessos, també. Vegem-ne un exemple.

Ambicionen, com hem vist, l'abolició de l'impost de la "protecció", que pujava a 12.000 sous anuals repartits proporcionalment entre les aljames de la Corona. Tenen tota la raó els delegats quan diuen que l'impost tenia sentit mentre el seu beneficiari era el noble Pere de Fenollet, vescomte d'Illa, que podia assumir i exercir l'ofici singular de "protector" de les aljames de jueus; però era un abús mantenir-lo després de la seva mort, el 1353, i traspasar-lo o assignar-lo al primogènit reial, l'infant Joan, duc de Girona, que encara no tenia quatre anys. Però deixant això a part, es dona la coincidència que un dels documents reials que especificava el compartiment d'aquella quantitat entre les aljames, ordenava que Mossé Natan pagués 300 sous dels 400 que corresponien a l'aljama de Tàrrega ("de quibus solvat Mosse Naçan CCC sol.").³ L'impost de la "protecció" doncs, si bé, de fet, era absurd i perjudicial a totes les aljames, perjudicava especialment i personalment el primer firmant dels acords.

Ens cal renunciar a comentar-los ara punt per punt. Al capdavall, l'anàlisi ideal del significat de cadascun tindria molt de castell muntat a l'aire, perquè la gran majoria no passaren de simples projectes. La seva efectivitat quedà reduïda, com veurem, a molt poqueta cosa. Després de 1354, els jueus continuaren pagant la protecció, continuaren sotmesos a la Inquisició, continuaren violentats físicament pels exactors d'imposos, continuaren sense llibertat per canviar el domicili, continuaren

hostilitzats i apedregats per Setmana Santa, continuaren prestant llits als oficials reials etc.

Si els promotors de la reunió especulaven amb la possibilitat que l'infant Pere, lloctinent reial, es prestaria a expedir, legalment o subreptíciament, la massa de documentació que desitjaven, s'enganyaren. Les gestions foren lentes i els resultats magres. Amb temps i molts treballs s'aconseguien únicament tres punts o tres rescriptes d'aquell programa tan ampli que els delegats albiraven. Els tres rescriptes que s'aconseguien foren: la petició de l'infant Pere al Papa de l'expedició de les diverses butlles en favor dels jueus indicades pels delegats (que és el núm. 6), una butlla papal exculpant els jueus dels flagells socials que Déu sol enviar (núm. 1), i el privilegi reial que prohibia als correus exigir rescat als jueus (núm. 17).

La petició de l'infant Pere al Papa, l'hem pogut localitzar i la publiquem en apèndix. És una carta antològica de debò, diríem que única en la seva espècie, i tradueix al peu de la lletra i de l'esperit les sol·licituds formulades pels delegats. Malauradament, no sabem quan fou firmada perquè es troba copiada en un formulari o repertori de documents modèlics de la Cancelleria reial, i li manca la data. Tampoc no sabem a quin preu fou obtinguda, i jutgem com a més probable que Cresques Salomó en pagà els drets pertinents ja que la carta formava part de la missatgeria que ell portaria a la cúria pontifícia d'Avinyó.

De les quatre o cinc butlles que els delegats pretenien del Papa i que la carta de l'infant Pere sol·licitava, només ens consta que en fos expedida una. L'única butlla aconseguida per Cresques Salomó a Avinyó, ajudat per la sol·licitud del lloctinent reial, porta la data del 21 de gener de 1356, tretze mesos després de signats els acords. Fou expedida en el sentit mateix i en els mateixos termes amb què havia estat sol·licitada i prevista, però limitada a un punt concret: el Papa hi reprenia els cristians súbdits del rei Pere per les ferides, pedregades, mals tractes i assassinats que infligien als jueus al·legant, erròniament, que els pecats dels jueus eren la causa de les epidèmies i sequeres amb què Déu castigava i posava a prova els pobles de la terra.⁴

Si per l'un cantó, doncs, els delegats sembla que podien apuntar-se un èxit amb l'obtenció de la butlla, per l'altre cantó qualsevol historiador estarà d'acord a sostenir que la butlla no tingué cap efecte vistós ni durable. Fou pràcticament inútil. A cada nou flagell social dels segles xiv i xv, els predicadors continuaren incriminant els pecats dels jueus com a responsables dels càstigs divinals, o inculpant-ne els cristians perquè toleraven l'existència dels jueus dins la cristianitat i la seva convivència, cosa que per al nostre cas és el mateix. Vegeu, com exemple representatiu, les ordinacions de reforma de la moralitat pública dictades pels paers

de Cervera, l'any 1420, per instigació d'un predicador.⁵

I cal afegir, encara, com ja es podia preveure per la resistència generalitzada de les aljames a acceptar les propostes dels delegats, que aquelles es negaren a contribuir a les despeses, que no devien ser poques, de l'obtenció de la butlla a Avinyó, fins i tot després d'obtinguda i quan ja semblava que era una millora adquirida. Cresques Salomó, que versemblantment havia bestret del seu peculi totes les despeses generals i particulars de la missatgeria, moria al cap de poc. Els tutors dels seus fills menors d'edat elevaren una instància a la Cancelleria Reial perquè ordenés a totes les aljames que satisfessin la part corresponent en aquell benefici comú i general que Cresques Salomó havia aconseguit. El 31 de gener de 1357 la Cancelleria en feia comissió a Jucef Avinardut, metge reial; però aquest al capdavant morí sense haver acabat res, i deu anys més tard, el 27 de maig de 1368, encara s'havia d'expedir una altra comissió a mestre Astruch Azday, jueu de Saragossa, que ignorem si aconseguí de resoldre el conflicte econòmic.⁶

Finalment, el tercer rescripte obtingut per les gestions dels tres delegats, el privilegi reial jurat que prohibia als correus exigir rescat als jueus quan els trobaven anant de camí en missió oficial, porta la data del 23 de febrer de 1357, vint-i-sis mesos després dels acords. El publiquem en apèndix, perquè era també *inèdit*. Costà la respectable quantitat de 200 florins d'or, cent dels quals foren lliurats personalment al Rei, i els altres cent al seu tresorer.

Els florins foren avançats, en nom de totes les aljames de jueus, per l'aljama de Barcelona, la qual, volent aconseguir que les altres satisfessin la quota que els corresponia en aquesta millora col·lectiva, ja unes setmanes abans, el 31 de gener, havia impetrat a la Cancelleria una provisió que encomanava la delicada qüestió del compartiment al mateix Jucef Avinardut, metge reial.⁷

És probable que les aljames, *obligades* per manament reial, cedissin i satisfessin les quantitats que els reclamava la de Barcelona. Però caldria donar-los la raó si s'haguessin negat a fer-ho, perquè aquell privilegi reial solemne, jurat i tot, no va servir de res. Trenta anys més tard, no solament els correus reials continuaven exigint rescat als jueus, com si el privilegi no existís, sinó que hi havia correus falsos que també l'extorquien. Una provisió del rei Pere del 9 de juny de 1386, que publiquem a l'apèndix, intentà posar remei a aquest nou abús..., també inútilment, perquè el 5 de desembre de l'any següent, Joan I, fill i successor del rei Pere, havia de reproduir la provisió, perquè no havia tingut efecte.⁸

La conclusió o judici final que podríem treure de tot l'episodi és que els tres famosos delegats pecaren d'optimistes. Cregueren endevinar que el moment polític els seria favorable, es refiaren massa de la pròpia

potència econòmica, i tingueren la vana pretensió d'anul·lar, amb les armes fictícies de la paperassa oficial, els corrents adversos, externs i interns, que els abocaven a la desaparició col·lectiva. Fracassaren, ja ho hem vist; però ens deixaren, en els seus acords de 1354, un mirall fidel de les seves preocupacions i un testimoni impagable de les precàries condicions de vida dels jueus del segle XIV.

NOTES

1. Per a Mossé Natan, *cfr.* Amada López de Meneses, *Una consecuencia de la Peste Negra en Cataluña: el pogrom de 1348*, "Sefarad" 19, Madrid 1959, pàg. 92-131, 321-363; per a Cresques Salomó, *cfr.* Fritz Baer, *Die Juden im christlichen Spanien*, Erster Teil, Berlín 1929, pàg. 337.
2. El text de la denúncia contra Jafudà Alatzar fou publicat per Baer, *Die Juden*, pàg. 437-441.
3. El document reial de compartiment fou publicat en extracte pel mateix Baer, *Die Juden*, pàg. 339.
4. D'aquesta butlla només en coneixem la indicació ja feta per Baer, *Die Juden*, pàg. 358. No l'hem trobada indicada al llibre de José Zunzunegui Aramburu, *Bulas y cartas secretas de Innocencio VI (1352-1362)*, Roma 1970.
5. Les ordinacions foren publicades per Agustí Duran i Sanpere, *Referències documentals del call de juheus de Cervera*, Barcelona 1924, pàg. 57-60.
6. Les comissions foren publicades per Baer, *Die Juden*, pàg. 364-365 i 368-370.
7. La comissió també fou publicada per Baer, *Die Juden*, pàg. 363-364.
8. ACA, Canc, Reg. 1944, fol. 166r-v. En aquestes provisions reials el rescat que els correus exigien als jueus és designat amb el nom de "la guisbà", que en opinió d'Eduard Feliu és el mot hebreu *quishbà*, que a l'Edat Mitjana significava "contribució", "quota".

Apèndix documental

1

[1355]

Carta de l'infant Pere al Papa en què sol·licita butlles que condemnin els cristians que damnifiquen i maten els jueus en ocasió de pestes, fams i prodigis, o per Setmana Santa; i un manament als inquisidors dels heretges perquè no traspassin la legalitat en els processos contra jueus.

Littera missa domino Pape ex parte domini infantis Petri, locumtenentis regii, in favorem judeorum.

Sanctissimo et c^a infans Petrus et c^a, eius humilis et devotus filius, pedum oscula beatorum. Sanctissime Pater, tante temeritatis audacia tanteque presumpcionis arogancia in nonnullos prefati domini Regis subditos ab aliquibus citra temporibus inolevit, quod pro modico seu nichilo habent et reputant judeos percutere, dilapidare, vulnerare ac interficere, nulla prorsus causa rationabili preeunte. Cum enim, peccatibus exhigentibus, accidit populos aliquali pestilencia, mortalitate, fame atque fructuum penuria Omnipotentis manu compungi, habet multorum ruralium vulgaris opinio talia contingere propter judeorum peccata, in ipsosque judeos, discrecione non habita, nituntur insurgere, contra eos populum concitando deducendoque in famam quod ex ipsorum judeorum interitu cessabunt huiusmodi pestilencie, mortalitates, fames et penurie, quodque perinde anime judeos ipsos perimencium salvabuntur. Et si quandoque altitonans Dominus, in ecclesiis aut aliis locis humanis oculis aliquid miraculo se dignatur ostendere, dicitur indiscrete a pluribus hoc solum evenire ut dicti judei in confusionem et interitum deducantur ab eisdem. Eciam sic fatue loquentibus et indiscrete credentibus, deducitur in publicum quod si quis in ebdomada sancta aliquem judeum potest perimere, magnas inde indulgencias consequetur, nec esse peccatum sed consequi veniam, judeos interimere insontes in casu quo aliquis judeus in aliquem fore fecerit christianum, hiis similes abusiones exprimere et asserere non verentur. Unde, licet prefatus dominus Rex, qui predicta moleste gerebat, sicut et nos eius loco gerimus, provisiones et sanctiones multiplices cum penarum adieccionibus super et pro vitandis talibus insolenciis duxerit faciendas, quia tamen acrius solet ferire gladius bis acutus, et ut comittentes abusiones huiusmodi metu spiritualis gladii, qui perpetuam in contumaces infligit penam, inde forcius compescantur, sanctitati vestre humiliter vice regia supplicamus quatenus sanctitas ipsa tales spirituales provisiones dignetur in et super premissis adhibere, si placeat, quod ipsis provisionibus publicatis

taliumque temeraria credulitate sublata, tollatur a fidelium cordibus peccandi occasio, dictique judei, qui tollerantur ab Ecclesia et terre principibus, protegantur a talium insultuum et invasionum precipicio preserventur. Preterea supplicamus sacre vestre clemencie quatenus inquisitori qui nunc est et erit pro tempore et substitutis ab eo in dominio prefati domini Regis dignetur per apostolica scripta mandare ut, cum contingat ipsos inquirere et procedere adversus judeos dicti domini, eorum inquisitionis officium exercendum, publicent inquisitionem eisdem judeis ac tradant inde, juxta jura, copiam, et quod eis inauditis vel indefensis questionibus eos non subiciant vel tormentis, dando illis et licenciando advocatum et procuratorem et alias suas defensiones legitimas admittendo suosque regulando processus, prout in similibus casibus statuunt canonice et legitime sanctiones, taliter quod ipsi judei non graventur indebite, et contra juris ordinem non ledantur. Almam et c^a.
Data et c^a.

Biblioteca Nacional de Catalunya, ms. 988, folis 89v-90r.

2

Saragossa, 23, febrer, 1357

Privilegi reial jurat que eximeix els jueus de l'obligació de pagar el rescat exigít pels correus quan els troben de camí.

Nos Petrus etc. attendentes quod sicut plurimorum fidedignorum relacione percepimus, quidam abusus in terris nostris actenus inolevit, videlicet, quod cursores nostri nostreque carissime conjugis ac procuratorum, gubernatorum et officialium regionum terrarum nostrarum iter undique agentes, dum forssan inveniunt quemquam judeum, ipsum ab eis redimere compellunt argento vel auro, et si denique ipsi judei ab eisdem cursoribus redimere se nequeunt sive nolunt, cursores ipsi contra ipsos judeos in verba turpissima prorumpendo, equitantes ab animalibus ad terram ejiciunt, et tam ipsis quam pedestribus minas, ictus et contumelias inferunt donec ab ipsis habuerint vel extorserint vi vel gratis; unde fit et contingit quandoque, sicut habet relatio supradicta, quod dicti cursores ad dictum questum seu rapinam anelantes, ab aliquibus christianis itinerantibus, quos presumunt et dicunt esse judeos, conantur redempciones huiusmodi extorquere, et ex hiis sequitur ritxa et scandalum inter eos; considerantes insuper quod de tanto abusu

erroneo, judei terre nostre plangentes et conquerentes, nec mirum, nostrum proinde sepiissime propulsarunt auditum humiliter supplicantes ut ipsos judeos ab usu inique servitutis huius eximere deberemus, nosque postulacionibus et querelis ipsorum judeorum prebentes auditum, quia cognoscimus et videmus ipsos judeos, qui sub clipeo nostre deffensionis constituti existunt, partem non modicam esse nostri thesauri et ob hoc tenemur ipsos a contumeliis et vexacionibus preservare quibusvis, nec minus pro posse tollere scandala que proinde verisimiliter sequi possent, tenore presentis carte nostre ac privilegii omni tempore valituri, judeos omnes regnorum et terrarum nostrarum a servitute predicta totaliter eximendo, statuimus et ordinamus quod ammodo cursores nostri nostreque conjugis ac nostri primogeniti, gubernatorum et procuratorum aliorumque officialium nostrorum ac successorum nostrorum et eorum minime audeant vel presumant a judeis quibuslibet quitquam petere, exigere vel extorquere pretextu servitutis predictae seu occasione eiusdem, sive intra civitatem aut aliquem locum constituti fuerint sive extra, nec eis vel alicui ex eis quitquam dedecoris vel vituperii infligere vel malum aut dampnum in personis vel bonis quimodolibet aut ubilibet irrogare; quod si fecerint, eos ejectos et privatos esse volumus a nostra mercede et gracia ipso facto, nec minus illos tales ex nunc ut ex tunc condemnamus tenore presentis carte nostre, vim sentencie habiture, ad penam perpetui exilii seu relegacionis in insulam Sardinie, in qua, scilicet, in villa Algerii, teneantur omni tempore remanere, et per nostros officiales eosdem ad eandem insulam facere transmeare. Et ut nostri cursores ad predicta servanda forcius astringantur, eos in posse fidelis prothonotarii sigilla nostra tenentis, qui est vel erit pro tempore, juramento et homagio volumus obligari, mandantes per presentem eidem prothonotario seu eius locumtenenti et alii cuicumque qui est et erit pro tempore quod incontinenti forciet et compellat cursores nostros presentes et subsequenter futuros ad prestandum sibi nostro nomine juramentum et homagium virtute cuius promittant predicta attendere, complere et effectualiter observare, alias, si contra facerent, ultra hoc quod nostram gratiam et mercedem se amisisse noverint, pro perjuriis ubilibet habebuntur. Simile quoque juramentum et homagium prestari volumus per cursores thesaurarie nostre in posse thesaurarii vel eius locumtenentis. Preterea precipimus et mandamus thesaurario illustris regine nostre conjugis nec non expensori nostri primogeniti, procuratori Cathalonie, gubernatori Rossilionis et Ceritanie, gubernatoribus regnorum Aragonum, Valencie, Majoricarum et Sardinie et bajulis generalibus ac procuratoribus regiis quatenus a cursoribus eorum presentibus pariter et futuris similem securitatem recipiant juramento et homagio roboratam de complendo et observando omnia et singula supradicta; aliter quod illa

pena punirentur qua nostri cursores attemptantes contrarium decrevimus puniendos; mandantes eisdem procuratori et gubernatoribus necnon aliis universis et singulis officialibus nostris quod si forssan quivis cursor contrarium attemptaverit infra jurediccionem eorum vel alicuius eorum, quod requisiti vel non requisiti, dum tamen eis constiterit illum attemptasse contrarium, eundem capiant et puniant pena exilii seu relegacionis predicte, et ubi talis cursor captus litteras portaret, eas ipsi nostri officiales recipiant et curent tradere alii cursori, sive conducticio sive alteri qui eas ad expensas capti cursoris deferat quo mittentur; si tamen cursores nobilium, militum aut prelatorum vel mercatorum ducti ausu temerario manus suas ad talia extenderint, eos velut fractores itinerum per officiales nostros puniri volumus et jubemus. Promittentes in nostra bona fide regia quod statutum et ordinationem huiusmodi imperpetuum tenebimus et observabimus et teneri et observari inviolabiliter faciemus, jurantes ad majorem omnium firmitatem per Deum et eius sancta quatuor evangelia quod contra predicta non veniemus nec ea revocabimus aliqua racione vel causa. Et ut cunctis presens statutum pandatur, ipsum registrarum volumus in omnibus curiis dictorum nostrorum officialium necnon preconizacionem inde fieri ad requisicionem dictorum judeorum in unaquaque civitate et locorum nostrorum semel die mercati; mandantes omnibus nostris successoribus necnon procuratoribus et gubernatoribus regnorum et terrarum nostrarum, vicariis et bajulis ac universis et singulis officialibus nostris quod predicta perpetuo teneant et observent et ab omnibus faciant observari. Confitentes inde habuisse a vobis, judeis predictis, ducentos florenos auri, de quibus recepimus manibus propriis centum florenos, reliquos centum florenos dilecto consiliario et thesaurario nostro Bernardo de Ulzinellis militi legumque doctori pro parte curie nostre tradidistis. In cuius rei testimonium presentem fieri jussimus nostro sigillo pendentem munitam datam Cesarauguste XXIII^a die febrearii anno a Nativitate Domini millesimo CCC^o L^o septimo nostrique regni vicesimo secundo. Rex Petrus.

Dominus Rex mandavit michi
Jacobo Conesa.

ACA, Canc, Reg. 899, fol. 228v-229r.

3

febrer 1357

Partida de rebuda anotada pel tresorer reial

Item reebí dels juheus de les aljames de la senyoria del senyor Rey, d'aquells CC florins d'or per los quals lo senyor Rey ab carta sua escrita en

pergamí e ab son segell pendent segellada dada en Saragoça a XXIII dies del present mes de febrer del any MCCCLVII statuí e ordonà que nagon correu del dit senyor, de la senyora Reyna, de richshòmens e d'altres qualsevol persones de la sua senyoria d'aquí avant no gosen pendre ne fer pendre dels dits juheus naguna reemçó ne servitut, segons que acostumat havien en temps passat de reebre e haver dels dits juheus caminant o stant en lochs, per grat o per força, per tal com per les dites reemçons se eren seguits e's pogren seguir molts scàndels e perills als dits juheus e a altres persones, e açò sots certes penes per lo dit senyor als dits correus imposades, segons que en la dita carta se conté, C florins d'or, con los romanents C florins d'or reebé lo senyor Rey obs de la sua cambra.

ACA, RP, Reg. 339, fol. 10v.

4

Barcelona, 9, juny, 1386

Ordre reial manant detenir els falsos correus reials que exigeixen la "guisbà" als jueus

Petrus et c^a dilectis et fidelibus universis et singulis officialibus et subditis nostris et ditorum officialium locatenentibus presentibus et futuris ad quos presentes pervenerint et pertineant infrascripta salutem et dileccionem. Pro parte aljamarum judeorum nostre dicionis fuit nobis expositum reverenter quod diversi cursores deferentes bustiam nostri signi, asserentes se fore de nostra mercede et non sint, cum aliquibus judeis obviant in itinere, ipsos compellunt ad solvendum jus appellatum *la guisbà* nostris cursoribus pertinens pro quolibet judeorum quibus in itinere obviant, ut supradictum est. Unde cum talia vertantur in dedecus nostre jurediccionis et damnum ditorum nostrorum verorum cursorum, vobis dicimus et mandamus quatenus quilibet vestrum, cum requisitus inde fueritis, in vestra jurediccione faciatis fieri publice per loca assueta preconitacionem sequentem: "Ara ojats què us fa saber lo senyor Rey: Que com dat li sie a entendre que diverses correus portants bústies levadiçes del seu senyal e fahentse de sa mercè, lo que revera no són, anants per camí, com encontren alguns juheus demanen e exigen de aquells lo dret appellat *guisbà* pertanyent als correus del dit senyor. E com açò sia cosa fort fraudulosa e de mal eximpli, per ço mana lo dit senyor que d'ací avant aytals correus portants semblants bústies, si de

mercè sua no eren e seran atrobats en la forma dessús dita, aquells sien preses e detenguts en carcre tant e tan longament tro per lo dit senyor los officials en poder dels quals seran preses sien certificats com ne per qual manera serà enantat contra les persones de aquells". Et cum dicta preconitzacio facta fuerit, in registris curiarum vestrarum registrari faciatis, et cum locus afuerit, ipsam servetis et servare inconcuse faciatis si iram et indignacionem nostram cupitis evitare. Data Barchinone IX^a die junii anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLXXX^oVI^o. Rex Petrus.

Petrus Çaplana mandato
domini Regis. Probata.

ACA, Canc, Reg. 1109, fol 54v.